Электронный каталог Библиотеки насчитывает более 90 тыс. записей.

В ЦНБ НАН Беларуси созданы и пополняются библиографические базы данных «Природа Беларуси», «Наука и научно-исследовательская работа на Беларуси», «Беларускае мовазнаўства», «Издания НАН Беларуси», «Ученые НАН Беларуси» и др. В библиотеке эффективно работает сектор электронной доставки документов.

Библиотеки могут вести эквивалентный обмен документами в электронной форме. Например, выполнение заказов потребителей на полнотекстовую версию статей из отечественной или зарубежной периодики, научных изданий, предоставление информации из справочников, баз данных библиотеки.

Основной качественный критерий такого обмена – оперативность предоставления информации потребителю.

Конечная цель информационного взаимодействия – объединение всех информационных ресурсов, сосредоточенных в библиотеках, и создание единого библиотечного пространства для удовлетворения информационных потребностей пользователей. Это представляет собой некий целостный механизм, включающий определенный комплекс взаимосвязанных средств и усилий, наличие которых необходимо для библиотечной деятельности в целом и ее отдельных субъектов.

Принцип международного сотрудничества и кооперации предполагает определение, подготовку и поставку на мировой информационный рынок товаров и услуг, осуществление информационных обменов между библиотеками разных стран.

УДК 021.852(4)

Борис ЯКУШКО,
завідувач відділу комплектування іноземною літературою НБУВ,
Алла ЯТЧЕНКО,
головний бібліотекар НБУВ

З історії міжнародних книгообмінних зв'язків НБУВ на прикладі ділового партнерства з науковими інституціями Польщі

У статті висвітлюються питання започаткування, становлення та розвитку книгообмінної діяльності НБУВ з науковими установами зарубіжних країн, розглядається роль та місце МКО в системі книгообміну науковою інформацією, зокрема, з центрами та науковими установами Польщі з 20-х років XX ст. до наших днів. Наводиться перелік основних польських партнерів з книгообміну. Подається статистичний матеріал щодо динаміки розвитку книгообмінних зв'язків.

Ключові слова: міжнародний книгообмін, наукові бібліотеки, фонди бібліотек, центри документації.

В Україні набрали чинності нові закони про інноваційну діяльність та пріоритетні стратегічні напрями розвитку сучасної науки і техніки до 2013 р. і середньострокові – до 2007 р., які спрямовують наукові інституції на новий підхід у своїй діяльності, розкривають основні завдання та принципи державної інноваційної політики, визначають шляхи і механізми їх реалізації, а саме:

▲ створення умов для розвитку науково-технічного потенціалу України;

▲ максимальне використання цього потенціалу та досягнень світової науки і техніки;

▲ інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності.

Беручи до уваги вищенаведене, відділ комплектування іноземною літературою Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського забезпечує науково обґрунтоване, якісне та відносно повне комплектування свого основного фонду та фондів бібліотек мережі НДУ НАН України новітньою зарубіжною науковою літературою.

Упродовж багатьох років відділ комплектування іноземною літературою НБУВ постійно здійснює активізацію дійових пошукових механізмів,

працюючи з електронними каталогами видавництв і книготорговельних фірм світу, що дає можливість оперативно й цілеспрямовано виявляти найновішу інформацію на всіх носіях, замовляти, закуповувати та поповнювати основний фонд НБУВ та фонди бібліотек НДУ НАН України найнеобхіднішою на сучасному етапі науково-технічною літературою з урахуванням пріоритетних напрямів їх наукових досліджень.

Значні зусилля спрямовуються на пошук та встановлення книгообмінних зв'язків із зарубіжними науковими центрами та установами. У формуванні колекції світової наукової літератури в Україні та поповненні фондів НБУВ і бібліотек НДУ НАН України новітніми зарубіжними науковими виданнями надзвичайно важливе місце належить міжнародному книгообміну, який є одним з основних джерел комплектування, а іноді чи не єдиним, для забезпечення окремими видами видань, зокрема малотиражними та відомчими, які неможливо придбати на міжнародному книжковому ринку. Саме шляхом міжнародного книгообміну до фондів НБУВ та бібліотек наукових інституцій НАН України останнім часом щорічно надходить близько 16 тис. одиниць зарубіжної наукової літератури, що становить майже 50 відсотків загальної кількості літератури, отримуваної з усіх джерел комплектування. Серед цих надходжень багато енциклопедичних, довідкових та бібліографічних видань, близько 1000 монографій з усіх галузей знань, матеріалів міжнародних симпозіумів, конференцій тощо. Завдяки цьому ми маємо прекрасну нагоду розповсюджувати й пропагувати за рубежем українські книги та журнали, на замовлення наших партнерів здійснювати обмін публікаціями на електронних носіях інформації та ксерокопіями видань, котрі відсутні на книжковому ринку. Ця творча співпраця із зарубіжними діловими партнерами у галузі книгообміну і в подальшому сприятиме розширенню контактів, бо має давні та усталені традиції і є важливим засобом взаємообміну науковою інформацією.

Міжнародні книгообмінні зв'язки НБУВ із зарубіжними науковими центрами та установами започатковані у 20-х роках XX ст. Початком книгообміну НБУВ вважається 1923 рік, коли наша Бібліотека вперше розіслала за кордон періодичне видання «Книжковий вісник» [1]. У 1924 р. через відділ міжнародного книгообміну Всесоюзного товариства культурних зв'язків із закордоном (ВТКЗ) були встановлені тісні зв'язки з дванадцятьма центрами книгообміну Бельгії, Угорщини, Німеччини, Голландії, Італії, Латвії, Норвегії, Польщі, Франції, США, Чехословаччини та Японії. Саме через ці центри з 1924 р. до 1 січня 1934 р. до книгообміну ВТКЗ залучило 72 країни.

Через ВТКЗ здійснювався книгообмін науковою літературою з усіх галузей знань, але постійно зростала кількість надісланих за кордон видань з питань економіки та, особливо, техніки й медицини.

Українське товариство культурних зв'язків (УТКЗ) із зарубіжними країнами розпочало міжнародний книгообмін у 1928 р., і до 1 січня 1935 р. його було встановлено у 32 країнах з 322 науковими установами. На 1 січня 1936 р. обсяг книгообміну значно збільшився: кількість країн зросла до 42, а кількість установ – до 612. Протягом 1935 р. було одержано 7826 зарубіжних монографій, а разом з періодичними виданнями – 12 900 од. видань, переданих до наукових установ УРСР.

Зі створенням при Бібліотеці спеціального Бюро міжнародного книгообміну з 1 лютого 1934 р. книгообмін із зарубіжними науковими установами значно активізувався. За два роки існування Бюро міжнародного книгообміну перетворилося на важливий організаційний центр і набуло величезного досвіду в налагодженні книгообмінних зв'язків з науково-дослідними установами всього світу.

Про це свідчать отримані в той час листи із-за кордону від наукових інституцій. Книгообмін із зарубіжними науковими організаціями набуває вирішального значення для поліпшення комплектування іноземною науковою літературою. Воно стає регулярним, спрямованим на забезпечення наукових досліджень Академії наук УРСР.

Проте, у 1935 р. книгообмінні зв'язки і темпи їх зростання між певними країнами були різними. Так, обмін з науковими установами Австрії, Польщі, США, Іспанії, Швейцарії, Італії, Румунії постійно зростав. У той же час обсяг книгообміну з такими країнами, як Франція, Велика Британія, Туреччина, Китай, Голландія, Швеція, Канада, Чехословаччина, Болгарія, був невеликий через високу вартість їхньої наукової видавничої продукції. З деякими південно-американськими країнами, Іраном, Абіссінією, Афганістаном, Монгольською Народною Республікою книгообмінних зв'язків тоді не існувало [2].

[1] Архів НБУВ, оп. 1, од. зб. 73, арк. 63; од. зб. 94, арк. 1, 4.

[2] Організація міжнародного книгообміну. – К.: БАН, 1936. – С. 3.

Перед початком другої світової війни Бібліотека вже нараховувала 1700 активних партнерів у 51 країні світу.

Надходження зарубіжних видань шляхом міжнародного книгообміну у передвоєнні роки постійно зростали. Кількісні показники надходжень іноземної літератури наведені у таблиці [3]:

Рік	Надходження літератури загалом	З них шляхом міжнародного обміну
1935	24050	10391
1936	24153	14613
1937	23000	12000
1938	19503	11680
1939	19722	12536
1940	20388	13889

Книгообмін з Польщею, країною з багатими культурними традиціями, був започаткований у 20-х роках XX ст. (з Інститутом Східної Європи у Вроцлаві). Першими науковими установами Польщі, з якими було встановлено книгообмінні зв'язки, також були: Бібліотека Народова (Варшава), Академія технічних наук (Варшава), Академія ветеринарної медицини, Публічна бібліотека у Варшаві та інші. А вже в 1934 р. Бюро міжнародного обміну підтримувало зв'язки з 50 науковими установами Польщі. Кількість наукової літератури, отримуваної від цих організацій, становила 505 одиниць, надісланої – 620 одиниць.

Інститут біозоології Академії наук УРСР мав тісні зв'язки з Державним зоологічним музеєм у Варшаві; Інститут ботаніки – з Польським товариством ботаніки у Варшаві; Інститут геології – з Державним геологічним інститутом та Інститутом геології у Вільно; Гідробіологічна станція – з Інститутом іхтіобіології і рибальства у Варшаві; Інститут клінічної фізіології – з Польським товариством історії і філософії медицини у Познані, Польським товариством соціальної медицини у Варшаві, Варшавським медичним товариством; Інститут математики – з Польським математичним товариством у Кракові; Інститут фізики – з Інститутом теоретичної фізики Варшавського університету; Інститут хімії – з Польським хімічним товариством у Варшаві.

У 1936–1937 рр. коло польських партнерів Бібліотеки з книгообміну значно розширюється і становить 70 і 80 організацій, відповідно [4].

Друга світова війна перервала книгообмінну діяльність, яку було відновлено лише в 1955 р., проте вона стала розвиватися швидкими темпами. У 1956 р. шляхом МКО було отримано 11 145 зарубіжних видань, у тому числі з Польщі – 2548 [5]. Наприкінці 50-х років були підписані угоди про співробітництво у галузі книгообміну з такими великими науковими центрами Польщі, як:

- Народова бібліотека;
- Бібліотека Польської академії наук у Кракові;
- Бібліотека Польської академії наук у Гданську;
- Бібліотека Інституту славістики Польської академії наук;
- Бібліотека Інституту ботаніки Польської академії наук;
- Бібліотека Інституту біології Польської академії наук;
- Національний музей у Вроцлаві;
- Археологічний музей у Познані;
- Політехнічний інститут у Лодзі;
- Політехнічний інститут у Познані;
- Університет у Варшаві;
- Університет у Познані.

У 1961 р. була підписана угода з Центром розповсюджування наукової літератури Польської академії наук (ПАН), який об'єднував усю мережу науково-дослідних інститутів ПАН. Згідно з угодою вся наукова література ПАН надсилалась до ЦНБ в рамках книгообміну. Цей період можна назвати піком книгообміну з Польщею. Складна політична і економічна ситуація в Польщі у 80–90-х роках поступово призвела до значного зменшення обсягу літератури, отримуваної з Польщі. У 1992 р. Центр припинив свою діяльність. Багато установ призупинили або зменшили випуск друкованих видань.

У цей же період поглибились відносини з Народовою бібліотекою, Об'єднанням українців у Польщі, Кафедрою українознавства Варшавського університету. Народова бібліотека Польщі та НБУВ підписали угоду про наукове співробітництво з метою спільного вивчення польських історичних колекцій, які становлять золотий фонд світової культури. Завдяки книгообміну з Народовою бібліотекою Польщі НБУВ отримує сучасну періодичну літературу, яка користується попитом серед науковців [6], а саме:

[3] История Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 195.

[4] Архів НБУВ, од. зб. 487, арк. 23; од. зб. 528, арк. 16.

[5] Там само, оп. 1, од. зб. 894, арк. 96–97.

[6] Звіти про бібліотечно-бібліографічну роботу відділу комплектування іноземною літературою НБУВ за 2000–2003 рр.

– Polski słownik biograficzny;
– Przewodnik bibliograficzny;
– Polska bibliografia bibliologiczna;
– Bibliotekarz.

Майже половину всієї кількості монографій, які надходять з Польщі, НБУВ отримує від Народової бібліотеки. Тематика видань охоплює різні аспекти польсько-українських відносин протягом їхньої багатовікової історії. Це окрема книжкова колекція, яка містить матеріали з історії, філології, етнографії, книгознавства, мистецтвознавства. У 2004 р. до фондів НБУВ надійшли такі видання:

– Informator o stratach bibliotek i księgozbirów domowych na teritoriach polskich okupowanych w latach 1939–1945. – Poznań, 2000;
– Surmacz B. Współcześne stosunki polsko-ukraińskie. – Lublin, 2002;
– Katalog druków cyrylickich XV–XVIII w. w zbiorach Biblioteki Narodowej. – Warszawa, 2004;
– Iwczenko A. Słownik ukraińo-polski. – Lublin, 2003;
– Wojakowski D. Polacy i Ukraińcy. Rzecz o pluralizmie i tożsamości na pograniczu. – Kraków, 2002;
– Wysocki R. Organizacja ukraińskich nacjonalistów w Posce w latach 1929–1939. – Lublin, 2003;
– Ciara S. Archiwa a uniwersitety w Krakowie i Lwowie w latach 1877/78–1918. – Warszawa, 2003.

В обмін на польські видання НБУВ надсилає українські періодичні видання, наукові збірники, монографії, мікрофільми. Останнім часом до Народової бібліотеки Польщі відправлено такі книги:

– Історія української культури. – Київ, 2002;
– Енциклопедія історії України. – Київ, 2002;
– Голод 1932–1933 років в Україні. – Київ, 2003;
– Особові архівні фонди Інституту рукопису НБУВ. – Київ, 2002;
– Пересопницьке Євангеліє. – Київ, 2001;
– Енциклопедія історії України. – Київ, 2002 (т. 1).

Крім того, у 2004 р. НБУВ надіслала мікрофільми книг, які зберігаються у відділі стародруків. У обмін на це Бібліотека отримала мікрофільми видань, які становлять історичну цінність, а саме:

– Apostoly i Ewangelia. – Druk. P. D. Lutkowicza, 1620;
– Książeczka molitw. – Kijow, 1628–1632;
– Bukwar słowiańskiego języka. – Druk Bogojawlenskiego monostyria, 1653;
– Laurinowycz M. Stella quasi cadens. – Lwiw, 1639;
– Konkurs wielkich imion y homorow M. Jerwatiusza. – Lwiw, 1725;
– Giricki P. Relacya Apparecyi. – Poczaiw, 1725.

Співпраця НБУВ з бібліотекою Національного інституту імені Оссолінських була започаткована у 1952 р. і успішно продовжується на сучасному етапі. Згідно з угодою між нашими установами ми отримуємо польські періодичні видання, які викликають сталу зацікавленість у читачів:

– Ochrona Zabytków;
– Teatr;
– Twórczość;
– Ze Scarbca Kultury.

В обмін на ці публікації НБУВ надсилає українську періодику:

– Бібліотечний вісник;
– Всесвіт;
– Мовознавство;
– Слово і час.

Завдяки книгообміну з Національним інститутом імені Оссолінських до фондів НБУВ надійшло багато наукових польських книг видавництва «Оссолінеум»:

– Słowacki Juliusz. – Wrocław: Ossolineum, 1973;
– Słownik języka Adama Mickiewicza / Red. K. Górski, S. Hrabec. – Wrocław: Ossolineum, 1968;
– Słownik staropolski / Kom. Red. Urbańczyk. – Wrocław: Ossolineum, 1965;
– Słownik staropolski nazw osobowych. – Wrocław: Ossolineum, 1975;
– Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury słowian od czasów najdawniejszech do schylku XII w. – Wrocław: Ossolineum, 1972.

У 2004 р. виповнилось 50 років співробітництва в галузі книгообміну з Інститутом славістики ПАН. З 1954 р. до НБУВ регулярно надходять такі періодичні видання:

– Literatura Ludowa;
– Literatura na Świecie;
– Poradnik Językowy;
– Slavia Orientalis;
– Slavica.

Крім того, щорічно від Інституту славістики НБУВ отримує близько 100 книг, серед яких словники, підручники, художня література.

Найбільшу кількість наукової літератури суспільно-політичного змісту НБУВ отримує від Інституту політичних досліджень ПАН, з яким ми співпрацюємо тривалий час. Відбір книг здійснюється за каталогами і списками видавництва Інституту.

Україна і Польща в останньому десятиріччі пе-

режили важливі політичні і економічні зміни. Сьогодні вони є суверенними державами, добрими сусідами і діловими партнерами. Про новий підхід до формування польської книжкової колекції у фондах НБУВ можна говорити, починаючи з 1991 р., коли між Польщею та Україною почав відбуватись діалог, присвячений спільній історії обох держав. Народова бібліотека у вересні 2000 р. презентувала книжкову виставку «Україна – Польща: на шляху діалогу». Організатори виставки керувались наміром показати багатовікові польсько-українські відносини через зібрану в Народовій бібліотеці польську літературу про Україну. Представлене зібрання містить літературний, науковий та публіцистичний доробок у цій ділянці кількох поколінь поляків – починаючи від XVII ст. До фондів НБУВ у рамках книгообміну надійшов каталог цієї виставки за редакцією Ханни Ласкажевської «Polskie piśmiennictwo o Ukrainie w zbiorach Biblioteki Narodowej». Крім того, надійшла серія книжок «Польща – Україна: важке питання», а також багато видань, присвячених українським історичним пам'яткам у Польщі. Сьогоднішні реалії більше поєднують нас, ніж розділяють, а кількість спільних ініціатив неухильно зростає. До фондів НБУВ шляхом книгообміну надійшло довідкове видання «Polska – Ukraina. Współpraca organizacij pozarządowych», у якому відображено співпрацю польських громадських організацій в Україні і українських – у Польщі.

За останні роки було втілено в життя багато спільних наукових польсько-українських проектів. Зокрема, Католицький університет у Любліні і університет імені М. Кюрі-Склодовської у Любліні спільно з Львівським національним університетом імені І. Франка видають «Щорічник європейського колегіуму польських та українських університетів», який ми отримуємо шляхом книгообміну. На сторінках цього видання публікуються дослідження польських та українських науковців з питань філології, політології, економіки, права, культури.

Для другої половини дев'яностих років у польсько-українських контактах характерною стала співпраця молодих дослідників україніки у Польщі і полоністів в Україні. Матеріали семінарів Літньої школи Варшавського університету публікуються на сторінках часописів «Obóz», «Przegląd Wschodni», які ми також отримуємо в рамках обміну.

На сучасному етапі НБУВ здійснює обмін з 151 установою Польщі. Нашими партнерами з книгообміну є:

- бібліотеки наукових інститутів Польської академії наук (34 бібліотеки);
- Народова бібліотека;
- бібліотеки університетів;
- наукові товариства;
- головні галузеві державні бібліотеки;
- бібліотеки політехнічних інститутів;
- бібліотеки сільськогосподарських академій;
- бібліотеки педагогічних академій;
- державні історичні архіви;
- редакції наукових журналів;
- наукові видавництва;
- об'єднання українців у Польщі;
- музеї;
- державні міністерства.

Загалом, за останні 50 років до наукових установ Польщі було відправлено 144 214 наукових видань, а отримано – 96 580. Польська періодика природничого, технічного, медичного, суспільного та універсального змісту, яка надходить до фондів НБУВ, нараховує 787 назв видань, а комплектів – 801. Показники книгообміну щорічно змінюються, але незмінним залишається принцип обміну: «видання за видання».

Польська книжкова колекція у фондах НБУВ є універсальною. Але найповніше укомплектовані історичні, літературні, етнографічні і культурні розділи польської книжкової колекції. Одним із найважливіших завдань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є збереження та поповнення польської книжкової колекції для прийдешніх поколінь.